UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

Cu titlu de manuscris
CZU: 321.7.02:355.02(478)(043.3)

MARINUŢA VITALIE

CONTROLUL CIVIL DEMOCRATIC ASUPRA FORȚELOR ARMATE ÎN CONTEXTUL SECURITĂŢII NAŢIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

SPECIALITATEA 561.01 – TEORIA, METODOLOGIA POLITOLOGIEI; INSTITUȚII ȘI PROCESE POLITICE

Rezumatul tezei de doctor în științe politice

CHIȘINĂU, 2025

Teza a fost elaborată în cadrul Centrului Cercetări Politice și Relații Internaționale al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

Conducător științific:
MANOLACHE Constantin, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar.

Consultant științific:
JUC Victor, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent al AȘM

Referenți oficiali:
BARNA Cristian, doctor în științe politice, profesor universitar, Universitatea din București (România);
COROPCEAN Ion, doctor în științe politice, Agenția pentru Știință și Memorie Militară.

Componența Consiliului Științific Specializat D 561.01-24-114, aprobată de Consiliul de conducere al ANACEC prin Decizia nr. 1 din 15.11.2024.

Președinte:
MORARU Victor, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent al AȘM.
Secretar științific:
SPRINCEAN Serghei, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar.
Membri:
VARZARI Pantelimon, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar;
CIOBANU Vitalie, doctor în istorie;
ALBU Natalia, doctor în științe politice, conferențiar universitar;
CAUIA Alexandru, doctor în drept, profesor universitar;
UNGUREANU Veaceslav, doctor habilitat în științe politice.

Susținerea tezei va avea loc la **14 martie 2025**, ora **15.00**, în ședința Consiliului Științific Specializat D 561.01-24-114 din cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova (mun. Chișinău, str. Academiei 3/2, MD-2028, sala 18).

Teza de doctor și Rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Centrală a Universității de Stat din Moldova, Biblioteca Națională a Republicii Moldova și pe pagina web a ANACEC (www.anacec.md).

Rezumatul tezei a fost expediat la data de 12 februarie 2025.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat:
doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar **SPRINCEAN Serghei**

Conducător științific:
doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar **MANOLACHE Constantin**

Consultant științific:
doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent **JUC Victor**

Autor: **MARINUȚA Vitalie**

© Marinuța Vitalie, 2025

CUPRINS

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII 4

CONȚINUTUL DE BAZĂ AL TEZEI 7

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI 21

BIBLIOGRAFIE 24

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI 27

ADNOTARE (ÎN ROMÂNĂ, ENGLEZĂ ŞI RUSĂ) 29

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei investigate derivă din necesitatea de a menține structurile din domeniul apărării și securității în serviciul societății și a statului, ceea ce reprezintă o condiție esențială pentru dezvoltarea democratică a oricărei societăți.

Implementarea reformelor militare fundamentale și democratizarea relațiilor dintre civili și militari a fost, pe parcursul ultimilor decenii, una dintre cele mai mari provocări pentru statele postcomuniste din Europa Centrală și de Est, inclusiv pentru Republica Moldova. În linii generale, constatăm rezultate pozitive în implementarea acestor reforme în majoritatea statelor postcomuniste, în special în Țările Baltice. Odată cu declanșarea, la 24 februarie 2022, a războiului ruso-ucrainean a crescut simțitor perceperea pericolului iminent de către majoritatea țărilor europene, inclusiv membrii Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), din vecinătatea Federației Ruse. Drept urmare, au fost enunțate mai multe probleme caracteristice tuturor statelor în relațiile dintre civili și militari: lipsa voinței politice și suportului public pentru dezvoltarea Forțelor Armate (FA) și domeniului de apărare, finanțarea insuficientă a sistemului de apărare, expertiză nesatisfăcătoare în domeniul apărării atât la civilii din cadrul instituțiilor statale (parlament, guvern, justiție), cât și în sectorul nonguvernamental.

Republica Moldova, prin asumarea cursului democratic de dezvoltare și a procesului de integrare europeană, de asemenea trebuie să acorde o atenție mai riguroasă restructurării relațiilor civil-militare și eficientizării controlului civil democratic al forțelor armate ca necesitate vitală a sporirii securității naționale și contribuirii la securitatea regională și internațională.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemei de cercetare. Fără a avea pretenții de exhaustivitate, cercetarea dată examinează sistemul de control civil democratic asupra forțelor armate în contextul securității naționale a Republicii Moldova, fiind o lucrare din domeniul științelor politice care abordează relațiile civil-militare. Astfel, aceasta cuprinde o analiză istoriografică și o evaluare a conceptelor teoretice și metodologice, a practicii internaționale de stabilire a relațiilor civil-militare și de implementare a controlului civil democratic al forțelor armate, dar și particularitățile cadrului instituțional și căile de implementare a acestuia în Republica Moldova.

La nivel internațional subiectul cercetării este foarte bine studiat. Relațiile civil-militare se constituie ca obiect de studiu la interferența mai multor discipline sociopolitice la sfârșitul anilor 1950 – începutul anilor 1960, odată cu lansarea monografiilor consacrate în domeniu de către Samuel P. Huntington [22; 23] și Morris Janowitz [25], ulterior fiind aprofundate de către cercetătorii B. Abrahamsson [1], Barry Buzan [9] etc. Analizând literatura științifică de specialitate, evidențiem două etape în cercetare: până la sfârșitul *Războiului Rece* – studiile realizate reprezentau mai degrabă o analiză și detaliere a ideilor expuse de către fondatorii teoriei relațiilor civil-militare; post *Război Rece* – perioadă în care cercetătorii analizează stabilirea relațiilor civil-militare în spațiul postcomunist. Cercetătorii Aurel Croissant și David Kuehn analizează procesul de reformare a sistemului de apărare și a politicii militare în noile state

democratizate prin abordarea controlului civil emergent (sau eșuat) asupra FA [18], iar cercetătorul J. Burk printre primii s-a arătat sceptic în privința posibilității de aplicare în general a modelelor de relații civil-militare, caracteristice democrațiilor avansate, în cazul statelor postsocialiste din Europa de Est [8].

În România postrevoluționară (1989) conceptualizarea relațiilor civil-militare și controlul civil democratic asupra FA a fost analizată de către Irina Ioana [24], Marian Zulean [34], Dan Laurențiu Mocanu [29] și alții.

În Republica Moldova subiectul relațiilor civil-militare și al controlului civil democratic este puțin studiat de către mediul academic și științific. Putem evidenția contribuțiile cercetătorilor Vitalie Ciobanu [11;12], Nicolae Chirtoacă [10], Vadim Enicov [20], Constantin Manolache [28], Ion Coropcean [16], Natalia Albu [2], Victor Moraru [30] etc.

În prezent, se remarcă creșterea interesului cercetătorilor și al experților autohtoni față de aspectele teoretice și practice ale controlului civil democratic al structurilor de securitate și apărare dictate de situația regională și aspirațiile integraționiste ale Republicii Moldova. Sistemul controlului civil democratic asupra FA, care reprezintă un element indispensabil în asigurarea securității statelor democratice, în Republica Moldova este abia în proces de formare. Abordarea sistemică în elaborarea și implementarea unei forme permanente și eficiente de control democratic asupra FA, bazate pe implicarea largă a tuturor ramurilor puterii și a reprezentanților sectorului asociativ, va contribui la sporirea bunei guvernări a întregului sistem de securitate și apărare, ceea ce, la rândul său, va afecta pozitiv securitatea națională și democratizarea Republicii Moldova, condiție necesară în perspectiva aderării la Uniunea Europeană.

Pentru realizarea tezei de doctorat, a fost studiată o amplă bibliografie, ce constituie studii academice și de specialitate, documente oficiale ale diferitor organizații internaționale (ONU, UE, NATO, OSCE), directive, acte instituționale și normative precum legislația Republicii Moldova, României, Statelor Unite ale Americii, Franței, Federației Ruse, Ucrainei, Republicii Cehe ș.a. Pentru aprofundarea studiului au fost consultate bugetele militare ale mai multor state, inclusiv al Republicii Moldova, rapoarte și documente de politici ale instituțiilor publice autohtone, ale unor organizații neguvernamentale, ghiduri practice din domeniul securității și apărării, teze de doctorat, surse din mediul on-line, scrisori oficiale către diferite instituții naționale, precum și interviuri realizate cu experții din domeniu.

Analiza complexă a relațiilor civil-militare, în special, a controlului civil democratic al structurilor din domeniul de securitate și apărare, în condițiile actuale de insecuritate regională și ale aspirațiilor de aderare la Uniunea Europeană (UE), se impune ca o direcție importantă în studierea securității Republicii Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei constă în studierea complexă, multidisciplinară a controlului civil democratic asupra FA, care, în funcție de modelul implementat, poate afecta pozitiv securitatea națională și dezvoltarea democratică a societății. În baza determinării și caracterizării condițiilor ce eficientizează controlul civil democratic al FA

în contextul securității naționale sunt elaborate recomandări pentru îmbunătățirea procesului dat în Republica Moldova.

Scopul tezei de doctorat rezidă în cercetarea factorilor ce asigură eficiența mecanismului de control civil democratic asupra FA în contextul securității naționale a Republicii Moldova.

Obiectivul general al acestei lucrări vizează aducerea unei contribuții la cercetarea modului de organizare a controlului civil democratic al FA din punct de vedere al științelor politice, care să se înscrie în cadrul general de contribuție la nivel de teză de doctorat întâlnit în practica domeniului. Studiul abordează controlul civil democratic al FA ca element important al dezvoltării democratice și asigurării securității naționale, urmărind contribuirea la procesul de reformare a structurilor din domeniul apărării Republicii Moldova în perspectiva integrării europene. Obiectivele specifice sunt descrise în conținutul rezumatului.

Problemele principale de cercetare înaintate cu titlu de **ipoteze** de lucru sunt:

Sistemul controlului civil democratic asupra FA, care reprezintă un element indispensabil în asigurarea securității statelor democratice, în Republica Moldova este abia în proces de formare. Abordarea sistemică în elaborarea și implementarea unei forme permanente și eficiente de control democratic asupra FA, bazate pe implicarea largă a tuturor ramurilor puterii și a reprezentanților sectorului asociativ, mass-media și mediului academic, va contribui la sporirea bunei guvernări a întregului sistem de securitate și apărare, ceea ce, la rândul său, va afecta pozitiv securitatea națională și democratizarea Republicii Moldova, condiție necesară în perspectiva aderării la UE.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. În procesul de elaborare a tezei au fost aplicate: *principiile istorismului, interdisciplinarității* și *multidisciplinarității, abordările sistemică* și *politologică;* precum și un set de metode general-științifice (*structural-funcțională, instituțională, descriptiv-istorică, comparativă, calitativă, analiza și sinteza, inducția și deducția, behaviorismul*) și particular științifice (analiza *politologico-descriptivă, analiza conținutului documentelor, content analiza, studiul de caz* etc.). Multitudinea de principii, abordări și metode utilizate în această lucrare se datorează caracterului multilateral și complex al controlului democratic al FA.

Cadrul teoretic al controlului civil democratic al FA, deși pare a fi mai mult din domeniul militar, este multidisciplinar și interdisciplinar și se pliază atât în politologie și sociologie, cât și în securitologie și jurisprudență. Cadrul conceptual a permis folosirea metodelor menționate în studierea politologică a controlului civil democratic asupra FA. Aplicarea principiilor dialecticii ne-a ajutat să studiem diferențele dintre legislația și angajamentele naționale în domeniul implementării controlului civil democratic asupra FA și realitatea în implementarea acestora în Republica Moldova.

Ca rezultat al implementării acestui set de metode, a fost realizat un studiu *interdisciplinar* din punct de vedere metodologic, care ar putea contribui la eficientizarea înțelegerii procesului controlului civil democratic al FA ale Republicii Moldova în contextul securității naționale din perspectiva aderării la UE.

Valoarea aplicativă a lucrării este reflectată în rezultatele cercetării, concluziile și recomandările înaintate, care pot prezenta interes informațional pentru cercetările viitoare, constituind un material empiric și conceptual-teoretic în abordarea controlului civil democratic al FA. Concluziile și recomandările formulate în teza de doctorat pot servi drept punct de reper în restructurarea cadrului normativ și a politicilor sectoriale în domeniul controlului civil democratic al FA.

Autorul este militar în rezervă, care în perioada cercetării a activat în calitate de cercetător în cadrul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun" și în funcția de Ministru al Apărării al Republicii Moldova.

Rezultatele cercetării au fost prezentate în cadrul diferitor seminare științifice, conferințe, mese rotunde, au servit drept bază pentru elaborarea recomandărilor practice, adresate instituțiilor naționale.

CONȚINUTUL DE BAZĂ AL TEZEI

Teza de doctor a fost realizată în baza scopului și obiectivelor propuse spre cercetare. Teza este alcătuită din introducere, trei capitole, nouă subcapitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie, anexe, adnotări în trei limbi și lista abrevierilor. Subiectul a fost cercetat în conformitate cu cerințele specialității *561.01 – Teoria, metodologia politologiei; instituții şi procese politice.*

Introducerea cuprinde descrierea actualității și importanței temei de cercetare, a situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor supuse investigațiilor, scopul și obiectivele lucrării, noutatea și originalitatea științifică, sumarul capitolelor, ipoteza de lucru, sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. În introducere mai sunt descrise și rezultatele obținute, care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării.

Capitolul *1,* intitulat ***Abordări istoriografice și conceptual-teoretice de cercetare*** reprezintă suportul istoriografic și fundamentele conceptuale, teoretico-metodologice şi politico-juridice esențiale pentru studierea științifică a problemelor analizate în cadrul tezei de doctorat.

Prezenta lucrare este un studiu complex, ce nu s-a limitat doar la latura de analiză aplicată a controlului civil democratic al FA, abordând deopotrivă și partea teoretică prin prisma autorilor fundamentali din domeniul relațiilor civil-militare. Avantajul analizei în partea teoretică a tezei a viziunilor autorilor fundamentali demonstrează relevanța și actualitatea acestora.

Subcapitolul *1.1. Studiu istoriografic* expune suportul istoriografic al cercetării relațiilor civil-militare și a controlului civil democratic al FA. Folosind metodele descriptiv-istorică și structural-funcțională, s-a reușit descrierea istoriei evoluției cercetărilor. De asemenea, a fost prezentată deosebirea de-a lungul anilor dintre abordările diferitor cercetători față de relațiile civil-militare în general și controlul civil democratic în particular.

Controlul asupra militarilor, a celor care dețineau supravegherea asupra armelor, a prezentat un interes vital pentru orice guvernanți încă din Antichitate. La începutul sec. XVI, italianul Niccolo Machiavelli afirma că puterea militară trebuie subordonată puterii cetățenești, care o poate utiliza doar în scopuri de apărare [3, 27]. Generalul prusac Carl von Clausewitz considera războiul drept extensie a politicii, iar FA ca pe un instrument al strategiei politice [13].

Cercetările aplicative și procesul de argumentare științifică a particularităților relațiilor dintre sistemul militar și societatea civilă au demarat după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Experți din SUA au dat startul cercetărilor cu tematica influenței modificărilor sociale asupra funcționării FA, controlului politic, restructurării și reducerii forțelor, modificării sarcinilor în noile condiții. În cercurile științifice a demarat procesul de cercetare a temei respective din perspectiva politologiei și a sociologiei militare, „a relațiilor mai ample" existente între FA, stat și societatea care l-a creat, adică *relațiile civil-militare* [4].

Părinții fondatori ai cercetării relațiilor civil-militare și controlului civil democratic asupra FA sunt considerați cercetătorii americani Samuel P. Huntington și Morris Janowitz. Samuel P. Huntington este primul, care studiază subiectul și afirmă, în 1957, că relațiile dintre civili (mai întâi de toate, puterea de stat, aleasă de societate) și militari trebuie să se bazeze pe repartizarea responsabilității (sferei de competență), și anume: societatea civilă nu se implică în funcționarea și activitatea FA, iar militarii păstrează neutralitatea politică, fapt confirmat prin comportamentul profesionist al acestora. Chiar dacă studiile lui Huntington au fost realizate în perioada Războiului Rece, ele au stat la baza organizării relațiilor civil-militare în perioada de tranziție a tuturor țărilor din fostul lagăr socialist din Europa de Est și fostelor republici din cadrul Uniunii Sovietice [22].

În 1960, Morris Janowitz, considerat de unii autori „părintele fondator" al sociologiei militare, practic îl contrazice pe Huntington, că schimbările sociale și politice în societate exercită o influență majoră asupra organizării militare, iar supremația civililor asupra militarilor este obținută doar dacă aceștia câștigă în competiția generală pentru resurse și influență. M. Janowitz consideră că militarii se dezvoltă social și politic împreună cu societatea din care fac parte [25].

Relațiile civil-militare, inclusiv procesul de exercitare a controlului civil democratic, au fost studiate ulterior din punct de vedere politologic de cercetători, precum Amos Perlmutter, Bengt Abrahamson, Eric Nordlinger, B. Abrahamsson, Constantine Danopoulus, Roman Kolkowitz, Timothy Colton, Thomac C. Bruneau, Cristiana F. Matei etc.

În România postrevoluționară (1989) conceptualizarea relațiilor civil-militare și controlul civil democratic asupra FA a fost analizată de către Irina Ioana [24], Marian Zulean [34], Dan Laurențiu Mocanu [29] ș.a.

În Republica Moldova subiectul relațiilor civil-militare și a controlului civil democratic a fost puțin studiat de către mediul academic și științific, deși în ultima perioadă interesul față de acest subiect din partea cercetătorilor este în creștere. Cercetătorul Vitalie Ciobanu a studiat contextul istoric al instituirii elementului democratic în cadrul instituției militare din Republica Moldova [11]. Vadim Enicov a abordat subiectul privind Consiliul Suprem de Securitate (CSS) și controlul democratic asupra FA [20]. Factorul democratic al instituțiilor organismului militar din Republica Moldova, estimat ca fenomen social, a fost evocat de către politologul Constantin Manolache [28].

Analizând cadrul legislativ și constituțional al Republicii Moldova, Ion Coropcean estimează că în Republica Moldova FA sunt subordonate în exclusivitate voinței poporului [16]. Studiind subiectul controlului democratic asupra sectorului de securitate, Natalia Albu concluzionează că interpretarea contradictorie sau neprofesională a termenilor relaționați cu conceptul controlul democratic contribuie la o abordare superficială privind importanța asigurării unui control democratic asupra sectorului de securitate la nivel național [2].

În opinia noastră, astăzi este perfect valabilă aserțiunea expusă de cercetătorul Victor Moraru în primul deceniu de independență a țării noastre, potrivit căreia colaborarea cu NATO, singura organizație politică și militară cu adevărat eficientă, capabilă să facă față noilor provocări care apar în Europa, reprezintă o opțiune promițătoare pentru garantarea securității și stabilității Republicii Moldova [30].

Cel mai recent document, care studiază tangențial și problema controlului civil democratic asupra FA naționale, este raportul independent „Guvernarea Sectorului de Securitate în Republica Moldova", elaborat de către un grup de experți la comanda Centrului de la Geneva pentru Guvernarea Sectorului de Securitate (DCAF). În linii generale, acest document este o primă încercare de a prezenta o analiză independentă a sectorului de securitate și apărare, a eficienței reformelor care sunt implementate în acest domeniu, explorând mediul de securitate regional și național, cadrul juridic al domeniului de securitate și viziunea strategică asupra securității naționale, precum și percepția publică asupra securității [21].

În **Subcapitolul** ***1.2. Fundamente conceptuale, teoretico-metodologice şi politico-juridice*** sunt examinate diverse abordări, concepte, paradigme şi instrumente de cercetare care au format cadrul conceptual-teoretic al cercetării privind controlul civil democratic ca parte importantă a relațiilor civil-militare în cadrul activităților statului pentru sporirea securității naționale.

Pentru prevenirea tentativelor de manipulare a armatei şi a exploatării neconstituționale, dar şi în scopul obținerii unei abordări unice în ceea ce priveşte menţinerea şi dezvoltarea domeniului militar, este necesară asigurarea transparenței activității acestuia. Societatea are nevoie de un mecanism de monitorizare, ce include institutele de stat, normele legale, procedurile corespunzătoare, care, în final, creează conexiunea relațiilor civil-militare. Controlul civil democratic constituie o metodă de conducere politică a domeniului militar, teoria şi practica de reglementare a relațiilor civil-militare, unde principiile de bază de funcționare a organismului militar sunt determinate nu doar de către stat, ci și de societatea civilă și reprezentanții mass-media (astfel asigurându-se supremația domeniului politic asupra celui de securitate).

În literatura de specialitate este preponderent folosită accepțiunea anglo-saxonă conform căreia *controlul* este perceput ca *acțiune de supraveghere sau examinare minuțioasă cu scopul de a reglementa funcționalitatea unui mecanism sau a unor procese*. Indiferent de abordare, controlul la nivel de stat include măsuri de supraveghere a activității subiecților supuși controlului, colectarea și analiza informației despre modul de implementare a legislației și indicațiilor organelor de stat, depistarea, prevenirea și lichidarea încălcărilor.

Din punct de vedere teoretic, subiecții controlului civil democratic constituie omul şi cetățeanul, societatea şi statul. După modul de constituire a subiecților, controlul poate avea mai multe forme de organizare: pozitiv, negativ, indirect, obiectiv, subiectiv etc. Obiectivele controlului pozitiv sunt divizate între puterea executivă (președinte, guvern, ministrul apărării) şi cea legislativă (parlament). Controlul negativ este direcţionat asupra respectării obligaţiilor care sunt stabilite prin normele dreptului internaţional, constituţie şi legislaţia în vigoare, dar şi cerinţele factorului politic. Controlul indirect este asigurat de o serie de instituţii constituţionale ale puterii de stat, şi anume: şeful executivului, guvernul, parlamentul şi organele justiţiei. Controlul indirect este prerogativa societăţii civile, mass-media, instituţiilor ştiinţifice, cetăţenilor în parte.

Preocuparea științifică a domeniului civil-militar constă în prevenirea eventualelor lovituri de stat, susținerea tranzițiilor de la regimurile autoritare la cele democratice, asigurarea interacțiunii dintre liderii politici, militari și civili. Dacă elitele politice și cetățenii civili trebuie

să acorde o atenție mai mare FA, atunci militarii trebuie să fie mai sensibili la preocupările, atitudinile și valorile civililor, pe care îi servesc în cele din urmă. Îmbunătățirea relațiilor civil-militare se produce în funcție de faptul dacă se poate institui o înțelegere reciprocă între cele două părți [33].

O trăsătură importantă a abordării obiectului controlului civil democratic asupra domeniului militar este asigurarea integrității și a importanței acesteia în procesul de consolidare a relațiilor civil-militare, care vor apropia domeniul militar de societate, fapt ce va determina independența principiilor de funcționare și a priorităților de dezvoltare. În opinia statelor membre ale OSCE, acest fapt trebuie să contribuie la integrarea FA cu societatea civilă ca manifestare importantă a democrației [15].

Potrivit politologilor J. Linz și A. Stepan există cinci aspecte ale democrației, care pot asigura controlul civil democratic: societatea civilă (dreptul la întrunire şi exprimare); societatea politică (alegeri libere); supremația legii (constituționalism); aparatul de stat eficace (profesionalismul); comunitatea economică (piața instituționalizată) [26].

Cercetătorul A. Cottey consideră că factorii dezvoltării controlului civil democratic pot fi clasificați în cinci categorii: influenta externă; influență internă; influență instituțională; economia internă; cultura FA. Din aceste considerente, relațiile civil-militare trebuie abordate multilateral [17].

Rezultatul scontat al implementării unui control civil democratic eficient, în special în perioada de tranziţie, este securitatea societăţii, asigurarea drepturilor şi libertăţilor cetăţeanului. Potrivit experților, amenințările cu care se confruntă un stat (variabile independente) determină calitatea controlului civil (variabila dependentă). Controlul civil democratic ar trebui amplificat în perioadele de amenințare externă sporită și internă scăzută [31].

Majoritatea statelor postcomuniste, formate în Europa la finele anilor '80, începutul anilor '90 ai secolului trecut, inclusiv Republica Moldova, şi-au declarat intenția de integrare fie în UE, fie în NATO sau, implicit, în ambele structuri. Crearea unor forme democratice de organizare a relațiilor civil-militare, la fel, de dezvoltare a societății civile, au devenit condiții obligatorii pentru a fi acceptate în organizațiile menționate. În această ordine de idei, o sarcină importantă în procesul de reformare a sectoarelor de apărare și securitate în contextul insecurității regionale și naționale actuale, dar și ale aspirațiilor de integrare europeană a Republicii Moldova, presupune înțelegerea și implementarea corectă a proceselor de control civil democratic, instituirea unui sistem viabil de informare şi de comunicare, urmărindu-se, printre altele, încurajarea participării societății civile și ridicarea nivelului interacțiunii dintre societate şi instituțiile statului.

Subcapitolul *1.3.* cuprinde ***Concluziile la Capitolul 1***, formulate în urma cercetării științifice. Analiza tematică a istoriografiei relațiilor civil-militare și aspectelor conceptual-teoretice și metodologice ale controlului civil democratic, care reprezintă sursa esențială în problema cercetată, ne permite să tragem următoarele concluzii:

1. Analiza definițiilor de sinteză și a viziunilor științifice privind relațiile civil-militare conduce la înțelegerea relațiilor civil-militare ca fenomen social, iar argumentarea controlului civil al FA îl prezintă ca proces necesar de asigurare a subordonării militarilor voinței cetățenilor.
2. Cercetarea istoriografică evidențiază existența la nivel mondial a unui cadru epistemologic consistent al studiilor politologice referitoare la modul implementării controlului civil democratic asupra structurilor de securitate și apărare. În primele două decenii de dezvoltare independentă a Republicii Moldova, acest subiect nu a fost de mare interes pentru cercetătorii autohtoni, însă în ultimul deceniu, datorită schimbărilor de securitate regională, interesul științific față de subiectul relațiilor civil-militare și controlului civil democratic asupra structurilor de securitate este în creștere.
3. Analiza conceptual-teoretică și politico-juridică a domeniului relațiilor civil-militare și a controlului civil democratic al FA în cadrul acestora arată că la nivel mondial nu există un model comun de organizare a controlului civil democratic al FA, dar statele care se dezvoltă democratic tind să aibă foarte mari similarități în stabilirea acestuia. Pe lângă componentele controlului efectuat direct de către stat prin instrumentele legislative, executive și judecătorești, pentru un control veritabil civil democrat al structurilor de forță, inclusiv al FA, toate statele democratice atrag, sub diferite forme, în acest proces și organizațiile din domeniul nonguvernamental (sectorul civic), mass-media independente și instituționalizează autocontrolul structurilor date.
4. Controlul civil democratic eficient în cadrul relațiilor civil-militare în statele democratice se datorează împărțirii distincte și implementării reale a responsabilităților pentru control între oficialii militari și politicul civil, implicând direct în proces entități din domeniul civic și mass-media. Aceste responsabilități sunt stabilite în funcție de cultura politică a societății, regimul politic, mediul de securitate și alte circumstanțe în care se dezvoltă statul și instituția sa militară.
5. Inițial sintagma „control civil democratic al domeniului militar” se referea doar la controlul structurilor din Forțele Militare. Odată cu evoluția relațiilor civil-militare și a extinderii domeniilor din cadrul securității naționale, în literatura de specialitate, controlul civil democratic al structurilor de securitate și apărare a început să se refere nu doar la FA, ci și la cele de securitate, ordine publică și *intelligence*.

6. În democrațiile în curs de dezvoltare, crearea structurilor de instituții democratice, inclusiv stabilirea unui control civil democratic asupra structurilor sale de securitate și apărare, a fost deseori o problemă existențială. În contextul accederii în NATO și UE a statelor din Europa de Est și celor nou create după destrămarea Uniunii Sovietice, unul din criteriile de bază, ce a fost implementat de pretendenți și controlat cu rigoare de către aceste organizații supranaționale, a fost calitatea controlului civil democratic asupra domeniului militar.

Argumentele prezentate în capitol demonstrează că în procesul de elaborare a sistemului de control civil democratic al FA este important nu doar să ne familiarizăm cu experiența statelor mai mult sau mai puțin avansate în promovarea acestuia, dar și să cunoaștem aparatul categorial-ideatic, în procesul de cercetare a parteneriatului civil-militar fiind necesar să se respecte cu strictețe rigorile științifice, urmărindu-se, de asemenea, să se contribuie la fundamentarea politologiei militare ca disciplină academică.

Capitolul *2*, întitulat ***Experiența internațională privind relațiile civil-militare și controlul civil democratic asupra Forțelor Armate***, este consacrat cercetării tipurilor și modelelor de organizare a relațiilor civil-militare și a modalităților de realizare a controlului civil democratic asupra domeniului militar într-o serie de state, precum și a rolului instituțiilor puterii de stat și al sectorului asociativ în sistemul controlului civil democratic al FA. În cadrul acestui capitol s-a propus identificarea practicilor de organizare a controlului civil democratic în statele democratice influente (grație formării societății civile, relațiile menționate au evoluat într-un control civil democratic), caracteristicilor de organizare şi funcționare a relațiilor militare în unele țări în tranziție, dar și analiza rolurilor și atribuțiilor autorităților publice cu responsabilități în domeniul securității naționale și a organizațiilor din sectorul non guvernamental și mass-media.

Subcapitolul *2.1. – Practica internațională de organizare a controlului civil democratic asupra Forțelor Armate* – cuprinde analiza tipurilor și modelelor teoretice ale relațiilor civil-militare și a controlului civil democratic în cadrul acestora la nivel mondial și implementarea lor practică în câteva state cu democrații avansate (SUA, Marea Britanie, Germania, Franța), organizații internaționale (ONU, NATO, OSCE), precum și în statele vecine (România și Ucraina).

Istoria cunoaște diferite tipuri şi modele de organizare a relațiilor civil-militare, în cazul în care principalul „obiect de atracție” a fost controlul acestui „aparat militar” (instrumentele necesare pentru a garanta siguranța). De exemplu, cercetătorul american E. Nordlinger, argumentând că în esență controlul civil asupra organizării militare şi a activităților acesteia a existat întotdeauna, oferă trei modele de clasificare: tradițional, penetrant și liberal.

Modelul liberal, pe de o parte, presupune recunoașterea autorităților militare și civile, respectarea și subordonarea față de un guvern ales în mod democratic. Pe de altă parte, acest model subliniază respectul pentru liderii civili ai armatei. În contextul războiului din Ucraina și capacităților de rezistență a acesteia în fața invaziei rusești, care se consideră că are una din cele mai mari și mai puternice armate din lume, superioritatea modelului liberal al relațiilor civil-militare și celui de control democratic asupra domeniului militar este evidentă.

Deși fiecare stat are propriile abordări față de controlul civil democratic, în spațiul euroatlantic, controlului democratic asupra sectorului de securitate i se acordă o importanță deosebită, considerându-se unul din pilonii de bază ai dezvoltării democratice.

În procesul de studiere a problemei transformării domeniului militar, apare un număr tot mai mare de adepţi (A. Bebler, D. Zirker, C. Danopoulos, Ch. Donnelly, A. Forster) ai ideii că imposibilitatea punerii în aplicare a unui tip de control civil democratic „perfect" în statele postcomuniste este condiționată nu doar de caracteristicile specifice ale relaţiilor civil-militare, ci, mai întâi de toate, de lipsa unui model unic de relații în ţările occidentale, care ar putea fi uşor puse în aplicare în „noile democrații" .

După destrămarea lagărului socialist la finele anilor 1980 – începutul anilor 1990, în mare parte datorită cooperării cu SUA prin intermediul Programului NATO de Parteneriat pentru Pace, implementat special pentru a construi relații de securitate consolidate între această Alianță și țările nemembre din zona euroatlantică, majoritatea statelor din Europa de Est au adoptat și, ulterior, pe parcursul anilor, au adaptat la realitățile sale, modelul de relații civil-militare și control civil democratic american. În cazul acestor state tipologia relațiilor civil-militare, precum și modelele de organizare a lor, trebuie să reflecte neapărat starea generală a schimbării rolului societății în procesul de determinare a priorităților dezvoltării statului. Depolitizarea, departinizarea, democratizarea şi profesionalizarea sectorului militar al statului sunt criteriile de bază pentru dezvoltarea eficientă a FA, în special, în noile state democratice.

În **Subcapitolul *2.2. – Rolul instituțiilor puterii de stat şi al sectorului asociativ în sistemul controlului civil democratic al Forțelor Armate*** sunt examinate rolurile și atribuțiile organelor puterii de stat (legislative, executive și judecătorești), a entităților independente, asociative și mass-media în implementarea unui sistem eficient de control civil democratic.

Controlul civil democratic asupra domeniului militar nu poate exista în general şi nu poate fi cu mult mai eficient decât controlul exercitat de către parlament, guvern şi organele de justiție asupra aparatului de stat, a economiei şi controlul exercitat de către societate (organizațiile non guvernamentale, mass-media) asupra organelor puterii de stat. În contextul soluționării acestor probleme se vor crea premisele necesare pentru consolidarea unui stat de

drept real (şi nu unul decorativ), ceea ce va constitui o premisă obiectivă pentru ajustarea relațiilor civil-militare la un control civil democratic eficient.

Rolul parlamentului, ca un organism ales, este de o importantă specială în conceptul de control democratic al FA şi reprezintă unul dintre principalii indicatori ai existenței în stat a unui control civil democratic. Parlamentul asigură formarea bazei juridice a unităţilor militare, aprobă programul de stat de dezvoltare a structurilor de forţă, arme, echipamente militare, execută funcții de supraveghere (în special, verifică punerea în aplicare a bugetului apărării, drepturile omului în cadrul FA şi al unităţilor militare), deține dreptul de audieri parlamentare, audiază rapoarte realizate de către structurile de securitate, reprezentanţi ai guvernului etc. [6].

Guvernul este organul executiv în stat și joacă un rol important în dezvoltarea controlului civil democratic asupra domeniului militar. Pentru constituirea în stat a unui echilibru între relațiile civil-militare şi activitățile aferente cu privire la transformarea acestui echilibru într-un control civil democratic, executivului îi este atribuit un rol dublu. Apariția unui astfel de dualism este determinată de faptul că acesta poate fi considerat drept forţă motrice pentru schimbarea efectivă, în special în domeniul militar, care este obiectul creării unui sistem de control civil democratic.

Instituțiile judiciare au rolul de oponent al influenței nejustificate asupra domeniului militar din partea puterilor executivă şi legislativă. Principala funcţie a organelor judiciare în controlul civil democratic este verificarea respectării legislaţiei în cadrul FA şi al altor structuri militare, participarea activă în protecţia drepturilor, libertăţilor şi demnităţii militarilor, respectarea drepturilor constituţionale ale acestora. Posibilitatea de a controla buna îndeplinire a prevederilor legislative, respectarea normelor în vigoare constituie o pârghie eficace în ceea ce priveşte menţinerea relaţiilor civil-militare echilibrate.

Instituția Ombudsmanului (Avocatului parlamentar) şi Curtea de Conturi deseori sunt entitățile complementare (independente) de control asupra FA, ale căror funcții de supraveghere şi de putere variază. Chiar dacă gradul de control al Ombudsmanului diferă considerabil între state, rolul acestei instituții nu ar trebui să fie trecut cu vederea. Unele state au conferit competențe Ombudsmanului cu privire la reclamațiile referitoare la FA. La celălalt capăt al spectrului, unele ţări au instituit un Ombudsman specializat (militar), ale cărui sarcini sunt de a rezolva cererile primite de la persoane fizice (atât militari, cât și civili), care ar putea fi afectate de deciziile sau acţiunile militare şi de a asigura respectarea de către FA a principiilor constituționale, dar şi de a asista supravegherea parlamentară şi de a acţiona ca un organ consultativ pentru şefii militari [7].

Lista subiecţilor controlului democratic civil al domeniului militar ar fi incompletă, dacă nu am menționa rolul **ONG, *mass-media și centrelor de cercetare***, a căror activitate în mod nemijlocit este asociată cu crearea relațiilor civil-militare echilibrate în componența statului. Participarea activă a subiecților menționați în procesul de elaborare şi adoptare a politicilor în domeniul securității naționale determină maturitatea sistemului de control civil democrat. Acestea joacă un rol esențial în soluționarea problemelor de securitate, astfel încât societatea să continue procesul de dezvoltare armonioasă, iar puterea de stat să fie controlată de către societatea respectivă.

Subcapitolul *2.3.* cuprinde ***Concluziile la Capitolul 2***, care au fost formulate în urma cercetării științifice a experienței internaționale de organizare a controlului civil democratic asupra FA şi a rolului deținut de instituțiile puterii de stat și ale sectorului asociativ în sistemul controlului civil democratic. Aceste concluzii sunt următoarele:

1. Relațiile civil-militare în statele democratice se bazează pe un sistem complex de control a domeniului militar, care asigură supravegherea printr-un mecanism democratic de către autoritățile politice alese și reprezentanții societății civile și de existența unei armate profesioniste, ce asigură apărarea statului.
2. Apariția amenințărilor transfrontaliere și internaționalizarea problemelor de apărare și securitate sau, mai exact, apariția conceptului securității colective şi a organizațiilor de apărare colectivă au extins concentrarea atenției de control şi de supraveghere a FA de la nivel național la nivel internațional. Cea mai mare parte a organizațiilor internaționale de apărare şi securitate nu au instituții alese în mod democratic (de exemplu, un parlament). Deseori, ele nu au putere de control al FA, care efectuează misiuni de menținere sau de impunere a păcii. Cu toate acestea, există unele măsuri de supraveghere, în special la nivel interguvernamental, în autorizarea misiunilor internaționale şi în urmărirea dezvoltării acestora.
3. Majoritatea statelor din Europa de Est și-au dezvoltat sistemele proprii de control civil democratic, bazându-se pe modelul american. Aceasta se datorează implicării statelor în Programul NATO de Parteneriat pentru Pace, implementat, în special, pentru a construi relații de securitate consolidate între această Alianță și țările nemembre din zona euroatlantică. Programul ține cont de aspirațiile ultimelor de accedere în organizația dată de apărare colectivă, punând accent pe depolitizarea, departinizarea, democratizarea şi profesionalizarea sectorului militar al statului. De asemenea, Programul evidențiază care sunt criteriile de bază pentru dezvoltarea eficientă a FA în statele în tranziție de la un sistem autoritar la un sistem de valori democratice.

4. Implicarea eficientă a organului legislativ în implementarea controlului asupra FA reprezintă una din cele mai avansate forme a acestui control. Activitățile Parlamentului în sistemul de control civil democratic pot varia de la aprobarea bugetului pentru FA şi programelor de dotare a acestora până la aprobarea legislației naționale în domeniul militar, organizarea de audieri și investigații parlamentare, precum și detașarea militarilor peste hotarele naționale.
5. Implementarea efectivă și eficientă a controlului civil democratic asupra FA în toate statele îi revine executivului. Guvernul este entitatea ce răspunde de implementarea reformelor organismului militar, menținerea echilibrului în relațiile dintre civili și militari și, evident, asigură exercitarea controlului asupra militarilor. Totodată, executivul este predispus mai mult ca alte instituții să devieze spre autoritarism, ceea ce este o potențială amenințare pentru dezvoltarea democratică a statului și a funcționării instituțiilor societății civile și mass-media.
6. În cadrul unui sistem eficient de control civil democratic instituțiilor din sistemul judiciar le revine rolul de verificare a respectării legislației de către toți subiecții din acest sistem. Sistemul judiciar nu este doar pentru a controla FA, menținerea ordinii şi disciplinei în structurile militare, protecția drepturilor, libertăților şi demnității militarilor, respectarea drepturilor constituționale ale acestora, dar și pentru a preîntâmpina influența nejustificată asupra domeniului militar din partea puterilor legislativă și executivă, instituțiilor societății civile.
7. În condițiile edificării unui stat de drept, societății civile îi revine unul din cele mai importante roluri. Această afirmație este relevantă și pentru buna organizare a relațiilor civil-militare, în special pentru implementarea unui sistem eficient de control civil democratic al FA. Instituțiile din sectorul neguvernamental, mass-media, cetățenii individuali și grupurile de cetățeni sunt acei care asigură aspectul democratic al controlului civil asupra FA.

Capitolul *3,* intitulat ***Instituționalizarea și implementarea controlului civil democratic asupra Forțelor Armate ale Republicii Moldova*** cuprinde o analiză riguroasă din perspectiva controlului civil democratic asupra FA, a cadrului legal, politicilor și strategiilor naționale în domeniul securității naționale și apărării și direcțiile de realizare a controlului civil democratic.

Subcapitolul *3.1. Instituționalizarea controlului civil democratic asupra Forțelor Armate ale Republicii Moldova* – cuprinde analiza și particularitățile creării cadrului juridic național de stabilire și implementare a sistemului de control civil democratic asupra FA. În Republica Moldova nu există un document aparte, care ar stabili modul de exercitare a controlului civil democratic asupra structurilor din sectorul de securitate națională în general și a FA în particular. Însă există mai multe acte și documente juridice, în care se regăsesc diverse prevederi, ce au dat posibilitatea să analizăm abordarea generală a subiectului.

Fără a fi stipulate direct, criteriile de organizare a controlului civil democratic al FA se regăsesc în Legea supremă a Republicii Moldova, Constituția, unde sunt descrise valorile și principiile de temelie pentru elaborarea și implementarea politicilor în domeniul securității naționale și sunt prevăzute unele atribuții ale organelor superioare de conducere din stat în domeniul apărării naționale. Totodată, conform Constituției, Republica Moldova se angajează să-și edifice instituțiile de guvernare, bazându-se pe respectarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor săi, care reies din drepturile universale ale omului [14].

Pe parcursul anilor, în majoritatea documentelor de politici naționale pe domeniul de securitate și apărare și în documentele-cadru de cooperare în plan internațional și bilateral, s-au regăsit prevederi concrete privind dezvoltarea și implementarea unui control eficient civil democratic asupra FA, însă în realitate, din punct de vedere al cadrului normativ-juridic, acest proces încă nu este suficient instituționalizat și se regăsește sub o formă de tranziție, care întrunește elemente ale sistemului sovietic, bazat pe controlul partinic. Calitatea democratizării relațiilor civil-militare și, prin urmare, eficacitatea mecanismelor instituționale de control civil democratic asupra FA de guvernanță este esențială pentru continuarea consolidării democratice în Republica Moldova.

Cadrul democratic existent este prins între necesitatea de dezvoltare pe termen lung a unor mecanisme credibile de control democratic și o cultură moștenită de guvernare politizată a securității, derivată din interese politice înguste, lipsită de voință politică și de timp pentru implementarea unor astfel de politici complexe pe termen lung. Implicarea societății civile, inclusiv a entităților științifice și de cercetare, în procesul de elaborare a documentelor de politici în domeniul de securitate și apărare a fost și este mai mult formală, bazată deseori pe relațiile personale dintre conducătorii acestora și partidele de la guvernare.

În contextul aderării Republicii Moldova la UE, va fi necesar de depus eforturi considerabile pentru a construi un sistem de control civil democratic în conformitate cu rigorile și standardele euroatlantice de gestionare a FA, inclusiv sporind transparența, incluziunea și profesionalismul tuturor structurilor implicate în acest proces. În opinia noastră, în realizarea acestui deziderat putem să ne bazăm pe experiența altor state democratice, însă să evităm aplicarea directă și axarea unilaterală pe anumite standarde, luând în considerare condițiile, problemele, provocările specifice și oportunitățile Republicii Moldova, care dispun deja de o anumită experiență în acest domeniu.

În **Subcapitolul *3.2. – Direcțiile de realizare a controlului civil democratic asupra Forțelor Armate ale Republica Moldova*** – se întreprinde o evaluare a implicării tuturor actorilor civili, care au funcții-cheie în dezvoltarea și implementarea controlului civil democratic a FA. Una din cele mai importante constatări este că în Republica Moldova deseori a lipsit voința

politică pentru implementarea reală a unui control civil democratic eficient. Din aceste considerente, modelul de control civil democratic al FA implementat este unul de tranziție, care încă mai are caracteristici ale celui sovietic.

Lipsa voinței politice pentru implementarea controlului civil democrat eficient de către structurile statale de control (parlament, guvern, sistem judecătoresc) oferă posibilitate conducătorilor instituțiilor de stat să nu respecte legislația sau să mimeze implementarea prevederilor acestuia în domeniul controlului civil democratic al FA, inclusiv prin restricționarea accesului entităților din sectorul asociativ la informație sau simularea proceselor prin implicarea unor ONG-uri, conduse de persoane apropiate sau docile oricărei guvernări, ceea ce dăunează procesului de dezvoltare democratică a societății, securității naționale și integrării europene.

În acest context, este necesară *eficientizarea controlului parlamentar* asupra FA, care este cea mai importantă parte a controlului civil democratic, prin sporirea autorității legislativului în domeniul politicilor de securitate națională, inclusiv prin dezvoltarea implicării comisiei de profil în procesul de elaborare a documentelor strategice, monitorizarea cheltuielilor bugetare și extrabugetare, destinate sectorului de securitate și apărare, promovarea transparenței în cadrul instituțiilor din sistemul național de securitate și apărare și numirea în cadrul comisiei a persoanelor competente în domeniile gestionate sau/și antrenarea acestora în cadrul diferitor programe de instruire.

O altă direcție importantă de realizare a controlului civil democratic asupra FA ale Republicii Moldova este *eficientizarea controlului din partea executivului*, reprezentat de către președinte și guvern, care pe parcursul anilor au preferat să lase domeniul militar în gestiunea militarilor, din lipsa în interiorul partidelor politice a cadrelor civile competente în domeniul securității și apărării sau din percepția greșită că domeniul în cauză trebuie să fie condus de un profesionist din interiorul instituției.

Conform legislației, *președintele Republicii Moldova* este Comandantul Suprem al FA. Pe timp de pace președintele este consiliat pe domeniul asigurării apărării naționale de către Consiliul Suprem de Securitate (CSS), care, la moment, are doar funcții consultative. În esență, el ar trebui să fie instituția principală de coordonare a eforturilor tuturor subiecților din sistemul național de securitate, inclusiv pe domeniul controlului civil democratic al acestora.

Rolul și importanța atragerii *societății civile* și a altor entități interesate în implementarea unui control civil democratic eficient asupra structurilor de securitate încă nu este pe deplin conștientizat de către autoritățile Republicii Moldova, iar procesul de consultare a autorităților publice cu societatea este unul formal.., fără să existe o deschidere și transparență din partea instituțiilor guvernamentale [21].

Subcapitolul *3.3.* cuprinde ***Concluziile la capitolul 3*** care au fost formulate în urma cercetării științifice a procesului de instituționalizare și implementare a controlului civil democratic asupra FA ale Republicii Moldova:

1. După proclamarea independenței, Republica Moldova a fost atrasă într-un război și impusă să construiască „din mers" forțele sale armate. O parte a ofițerilor din unitățile militare ale fostei URSS, dislocate pe teritoriul ei, au refuzat să continue serviciul în noul stat. Din aceste considerente FA ale Republicii Moldova au fost constituite practic de la zero, folosind doar baza tehnico-materială rămasă de la unitățile militare sovietice. Cu toate acestea, mentalitatea sovietică a organizării relațiilor civil-militare și a controlului asupra FA persistă până acum, în special, datorită faptului că la baza formării și, ulterior, în primele decenii de dezvoltare a FA, au stat militari băștinași reîntorși din toate colțurile imperiului sovietic, iar liderii politici au fost în majoritate nomenclaturiști din Partidul Comunist.
2. Influențată de aspirațiile permanente de dezvoltare democratică și integrare europeană, Republica Moldova, cu susținerea partenerilor săi strategici, pe parcursul anilor a dezvoltat un cadru normativ general relativ bun de reglementare a relațiilor civil-militare, inclusiv a controlului civil democratic al FA. Cauza principală, ce a împiedicat implementarea unui sistem eficace de control civil democratic în Republica Moldova, a fost lipsa voinței politice. Această circumstanță a oferit mereu conducătorilor instituțiilor din sectorul de apărare posibilitatea de a ignora în unele cazuri legislația, fără a fi trași la răspundere pentru acțiunile date. În acest context este necesară elaborarea în cadrul actualei reforme militare a unor direcții de ameliorare/eficientizare a mecanismului de control civil democratic al FA.
3. Ultimele documente strategice, aprobate după invazia Ucrainei de către Federația Rusă la 24 februarie 2022, acordă atenție controlului civil democratic a sectorului de securitate și apărare, în special controlului asupra FA, doar tangențial, cu toate că importanța implementării unui sistem eficient de control civil democratic al FA a devenit și mai mare în contextul actual de insecuritate națională (structuri statale slabe, corupție, război hibrid, etc.) și regională (războiul din Ucraina, proliferarea armamentului, traficului de ființe umane etc.), de sporire a investițiilor în domeniul de securitate și apărare, dar și a aspirațiilor de aderare a Republicii Moldova la UE. Acest fapt demonstrează lipsa la cel mai înalt nivel al conducerii Republicii Moldova a unei înțelegeri profunde a importanței controlului civil democratic asupra FA și a impactului acestuia asupra securității naționale și dezvoltării democratice a statului.
4. Pentru dezvoltarea unui sistem eficient de control civil democratic al FA toate ramurile puterii în stat (legislativul, președinția, executivul, sistemul judecătoresc) împreună cu

societatea civilă, mass-media și actorii independenți, în baza atribuțiilor ce le revin, în cadrul controlului structurilor din domeniul de securitate și apărare, trebuie să analizeze și să evalueze în comun relevanța și impactul legislației, politicilor și strategiilor ce afectează securitatea naționale a Republicii Moldova. În baza rezultatelor obținute, trebuie de schimbat actele legislative și normative, documentele de politici și strategiile care sunt învechite sau nu corespund cerințelor actuale ale mediului de securitate.

5. Reieșind din importanța subiectelor gestionate pentru asigurarea securității naționale, este important ca membrii comisiei parlamentare de profil să aibă cunoștințe teoretice și experiență practică nu doar în domeniul procesului legislativ, dar și în domeniile gestionate. În scopul ameliorării eficienței controlului parlamentar asupra FA, care este cea mai importantă parte a controlului civil democratic, este necesară sporirea autorității legislativului în domeniul politicilor de securitate națională, inclusiv prin colaborarea comisiei cu experți din domeniul securității și apărării, dar și nominalizarea în cadrul comisiei de profil a persoanelor competente în domeniile gestionate sau/și antrenarea acestora în cadrul diferitor programe de instruire.
6. Pentru promovarea unei culturi de securitate, inclusiv a înțelegerii importanței controlului civil democratic al FA în asigurarea securității naționale, în Republica Moldova este necesar de elaborat și de implementat programe educaționale la toate nivelurile, inclusiv pentru conducerea de vârf (deputați în parlament, miniștri, secretari de stat, ofițeri din structurile de securitate, apărare și ordine publică etc.), societatea civilă și mass-media. Este vitală implicarea reală în elaborarea politicilor de securitate și apărare a reprezentanților sectorului asociativ, instituțiilor de cercetare și mass-media.

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

Pornind de la analiza abordărilor istoriografice și conceptual-teoretice de cercetare, expuse de cercetătorii științifici, a fost studiată experiența internațională privind relațiile civil-militare și controlul civil democratic asupra FA, precum și instituționalizarea și modalitățile de implementare a acestora în Republica Moldova, fapt ce confirmă importanța dezvoltării și implementării unui sistem eficient de control civil democratic asupra FA pentru dezvoltarea democratică a statului și securitatea națională, în special în contextul aspirațiilor de aderare la UE. Cercetările științifice realizate în urma studierii profunde a literaturii de specialitate

naționale și internaționale, a surselor documentare primare racordate la scopul şi obiectivele tezei de doctorat ne-au permis formularea următoarelor **concluzii generale**.

1. Studiul politologic al parteneriatului civil-militar, în general, şi diferitele sale componente, în particular, şi-a găsit o expresie destul de avansată în literatura de specialitate. În ultimul deceniu, dar, în special, după anexarea peninsulei Crimeea în 2014 şi invazia Federației Ruse asupra Ucrainei în 2022, interesul științific față de subiectul relațiilor civil-militare și controlului civil asupra structurilor de securitate a început să crească şi în Republica Moldova, materializându-se în unele cercetări științifice. În viitor, problemele legate de implementarea controlului civil democratic nu-și vor pierde actualitatea, ele fiind nu doar complicate, dar și contradictorii, având, în linii generale, titlu de noutate științifică.

2. Studiile, din punct de vedere politologic, al domeniului relațiilor civil militare și a controlului civil democratic al FA în cadrul acestora, se bazează pe cele trei forme de analiză: normativă, empirică/descriptivă şi teoretică. Abordarea normativă este deseori folosită în analizele autorilor datorită importanței politice a controlului civil democratic asupra FA. Cu toate acestea, cea mai mare parte a literaturii de specialitate privind controlul civil democratic constă în abordări empirice/descriptive ale acestui proces în diferite state, alianțe de state, regiuni sau torente ideologice.

3. Deși nu există un model universal de organizare a controlului civil democratic asupra FA, statele care se dezvoltă democratic tind să aibă foarte mari similarități în dezvoltarea acestuia. În contextul accederii la NATO și UE a statelor din Europa de Est și a celor nou create după destrămarea Uniunii Sovietice, controlul civil democratic asupra domeniului militar, bazat pe modelul occidental, a fost unul din criteriile de bază implementat de pretendenți și controlat cu strictețe de către aceste organizații supranaționale.

4. Rolul cel mai important în organizarea controlului civil democratic în orice stat cu aspirații de dezvoltare democratică îi aparține primordial ramurilor puterii. Eficiența controlului parlamentar reprezintă unul din principalii indicatori ai maturității unui sistem de control civil democratic asupra FA. Menținerea unui echilibru între relațiile civil-militare şi activitățile aferente cu privire la transformarea acestui echilibru într-un control civil democratic eficient îi revine executivului. Instituțiile judiciare au rolul de oponent al influenței nejustificate asupra domeniului militar din partea puterilor executivă şi legislativă. Sistemul respectiv de control nu este democratic, fără implicarea sectorului asociativ, mass-media și a altor entități interesate în acest subiect, inclusiv a înșișii militarilor.

5. Republica Moldova și-a dezvoltat un cadru legislativ relativ bun în domeniul controlului civil democratic al FA, însă nu a fost voință politică pentru elaborarea și aplicarea eficientă a unui

sistem de control. Relațiile civil-militare și controlul civil democratic asupra FA pe tot parcursul independenței Republicii Moldova au fost mixte: în unele domenii au fost bune, în altele – cu mari rezerve, ceea ce în contextul pericolelor și amenințărilor actuale, dar și a aspirațiilor de aderare la UE, impune elaborarea unor direcții de ameliorare/eficientizare a acestui proces.

6. Schimbarea culturii de guvernare a FA în stat este o sarcină dificilă, în special pentru statele cu istorie autoritară și cu democrații fragile, așa cum este și Republica Moldova. Cu toate acestea, sarcina respectivă este una primordială, dacă se dorește ca FA să fie menținute sub control civil democratic. Acest deziderat se va atinge doar în timp și prin educația tuturor nivelurilor de guvernare. Liderii militari și civili, sceptici față de *leadership* civil, trebuie să fie înlocuiți cu alții, care au o altă viziune și sunt predispuși de a activa eficient sub conducere veritabil civilă. Accederea la putere a civililor prin alegeri libere și corecte, acceptate de către majoritatea populației, oferă legitimitate sporită și facilitează procesul de control al FA. Acest proces este complicat, însă nu este mai dificil decât construirea unei societăți democratice și prospere.

În baza studiului efectuat şi a concluziilor deduse, considerăm că sunt binevenite următoarele ***recomandări***.

1. *Președintele Republicii Moldova*: Se recomandă atragerea de către Președintele Republicii Moldova, care este și Comandantul Suprem al FA, a unei atenții sporite controlului civil democratic asupra FA, ca unul din criteriile de bază pentru asigurarea securității naționale, dezvoltarea democratică a societății și atingerea obiectivelor de accedere în UE.

2. *Consiliul Suprem de Securitate*: Să inițieze o analiză strategică comprehensivă a modului de asigurare a controlului civil democratic asupra sectorului de securitate și apărare în scopul studierii bunelor practici internaționale, aprecierii necesităților naționale în domeniu și, ca rezultat, să elaboreze un cadru legislativ unic, care să stea la baza dezvoltării unui sistem eficient, ce ar corespunde rigorilor naționale de securitate și standardelor internaționale caracteristice țărilor din spațiul euroatlantic.

3. *Parlamentul Republicii Moldova*: În condițiile actuale de insecuritate regională, pentru eficientizarea controlului civil democratic al FA, este necesară revizuirea abordării Parlamentului nu doar față de acest proces, dar și față de competențele profesionale în domeniul securității și apărării ale membrilor comisiei de profil, dat fiind faptul că nivelul de implicare a Parlamentului în procesul de control civil democratic al FA reprezintă unul din principalii indicatori ai maturității oricărui sistem de control civil democratic asupra FA.

4. *Guvernul Republicii Moldova:* Să revizuiască modul de organizare și de conducere a sistemului național de apărare pentru a le ajusta la practica internațională actuală și a introduce în viață lecțiile învățate în urma războiului de ocupație, lansat de către Federația Rusă asupra

Ucrainei. Această măsură va spori capacitatea de planificare și comandă a operațiunilor de apărare națională a conducerii supreme a FA și va contribui la eficientizarea capacităților de mobilizare a țării, ceea ce va întări sistemul național de apărare.

5. *Sectorul neguvernamental*: Se recomandă investirea resurselor și a încrederii subiecților statali ai controlului civil democratic asupra FA în dezvoltarea unei rețele ample de organizații de cercetare, analiză și control a sectorului neguvernamental, profesionale și independente din punct de vedere politic. Aceasta va permite schimbarea atitudinii actuale formale a guvernării față de parteneriatul civic-public și atragerea expertizei ce va contribui la îmbunătățirea procesului de control civil democratic al FA și a securității naționale. În condițiile edificării unui stat de drept, dezvoltarea potențialului entităților din sectorul asociativ este o necesitate obligatorie.

6. *Ministerul Educației și Cercetării,* în conlucrare cu Ministerul Apărării, societatea civilă și mediul academic, să elaboreze și să introducă în sistemul universitar unele cursuri/programe noi pe domeniul guvernării sectorului de securitate și apărare.

BIBLIOGRAFIE

1. ABRAHAMSSON, Bengt. *Military Professionalization and Political Power*. Beverly Hills (Calif.): Sage Publications, 1972, 184 p. ISBN 978-0803901384.
2. ALBU, Natalia. Controlul democratic asupra sectorului de securitate: cine pe cine supraveghează? În: *Studii naționale de securitate*: Revistă științifico-practică. 2020, nr. 1, pp. 28-52. ISSN 2587-3822.
3. BALACI, Alexandru. *Niccolo Machiavelli*. București : Ed. Tineretului, 1969. 212 p.
4. BERG, Louis-Alexandre. Civil–Military Relations and Civil War Recurrence: Security Forces in Postwar Politics. În: *Journal of Conflict Resolution*. 2020, vol. 64, nr. 7-8, pp. 1307-1334. ISSN 1044-4068.
5. BETZ, David J. *Civil-Military Relations in Russia and Eastern Europe*. London: Routledge Curzon, 2004. 203 p. (Routledge Curzon contemporary Russia and Eastern Europe series; 2). ISBN 0415324777.
6. BORN, Hans. The role of parliaments. În: COLE, Eden, FLURI Philipp, LUNN, Simon, eds. *Oversight and Guidance: Parliaments and Security Sector Governance*. Geneva: DCAF 2015, pp. 64-84.

7. BORN, Hans, WILLS, Aidan, BUCKLAND, Benjamin S. *A Comparative Perspective of Ombudsman Institutions for the Armed Forces* [online]. Geneva: DCAF, March, 2011. 32 p. (Policy Paper; № 34). ISBN 978-92-9222-154-7.
8. BURK, James. Morris Janowitz and the Origins of Sociological Research on Armed Forces and Society. În: *Armed Forces & Society*. 1993, vol. 19, nr. 2, pp. 167-185. ISSN 0095-327X.
9. BUZAN, Barry. *Popoarele, statele și teama*: o agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece. Ed. a 2-a. Chișinău: Cartier, 2000. 386 p. ISBN 9975-79-046-1.
10. CHIRTOACĂ, Nicolae. Tranziţia spre Democraţie şi Reforma Sectorului de Securitate în Moldova. În: *Moldova pe calea democraţiei şi stabilităţii: din spaţiul post-sovietic în lumea valorilor democratice*. Chișinău: Cartier, 2005, pp. 51-70.ISBN 9975-79-3770.
11. CIOBANU, Vitalie N. *Organizarea instituţiei militare a Republicii Moldova (1990–2011)*. Chișinău: Bons Offices, 2011. 319 p. ISBN 978-9975-80-506-3.
12. CIOBANU, Vitalie, Unele aspecte ale creării Armatei Naţionale a Republicii Moldova (1989–1992). În: *Administrarea publică*: Revistă metodico-ştiinţiică trimestrială. 2006, nr. 3, pp. 107-120. ISSN 1813-8489.
13. CLAUSEWITZ, Carl von. *Despre război*. București: Ed. Militară, 1982. 765 p.
14. Constituţia Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1 din 12.08.1994, art. 5.
15. Кодекс поведения, касающийся военно-политических аспектов безопасности: принят на 91-м пленарном заседании Специального комитета Форума СБСЕ по сотрудничеству в области безопасности в Будапеште 3 декабря 1994 года. (Сер. «Программа немедленных действий», No. 7). Будапешт, 1994. 7 с. [citat 10.01.2014]. Disponibil: https://www.osce.org/files/f/documents/d/f/41359.pdf
16. COROPCEAN, Ion. Organizarea sistemului de conducere în domeniul securității și apărării naționale în situații de criză. În: *Cohorta*. Revista de Istorie Militară, 2023, nr. 1, pp. 143-158. ISSN 2953-6847.
17. COTTEY Andrew, EDMUNDS Timothy, FORSTER, Anthony. The Second Generation Problematic: Rethinking Democracy and Civil-Military Relations. În: *Armed Forces & Society*. 2002, vol. 29, nr. 1, pp. 31-56. ISSN 0095-327X.
18. CROISSANT, Aurel, KUEHN, David, eds. Reforming Civil-Military Relations in New Democracies: Democratic Control and Military Effectiveness in Comparative Perspectives. 1st ed. Cham: Springer, 2017. 239 p. ISBN 978-3-319-53188-5.

19. CUȘNIR, Valeriu, ALBU, Natalia. Repere conceptuale și fundamente politico-juridice ale politicii de securitate și apărare națională. În: *Akademos*. Revistă de știință, inovare, cultură și artă. 2018, nr. 4, pp. 78-87. ISSN 1857-0461.
20. ENICOV, Vadim. Consiliul Suprem de Securitate în Sistemul de Asigurare a Securităţii Naţionale. În: *Consiliul Securităţii Naţionale în procesul de luare a deciziilor. Analiză comparată: Republica Moldova, România și Ucraina*, Chișinău: Cartier, 2006, pp. 46-57. ISBN 978-9975-79-006-2.
21. Guvernarea Sectorului de Securitate în Republica Moldova, Raport Independent, Chișinău 2024, 264 p. ISBN 978-9975-46-878-7.
22. HUNTINGTON, Samuel P. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of the Civil-Military Relations*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 1957. 537 p. ISBN 0-674-81736-2.
23. HUNTINGTON, Samuel P. *Political Order and Changing Societies*. New Heaven: Yale University Press, 1968. 263 p. ISBN 0-300-00584-9.
24. IRINA, Ioana, Conceptualizarea relaţiilor civil-militare, suport al proceselor de instituționalizare. În: *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, 2015, septembrie, pp. 221-226.
25. JANOWITZ, M. *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. New York: The Free Press of Glencoe Collier-Macmillian Ltd., 1960. 528 p. ISBN 978-0-02-916170-8.
26. LINZ, Juan J., STEPAN, Alfred. *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Baltimore; London: The John Hopkins University Press, 1996. 504 p. ISBN 978-0801851582.
27. MACHIAVELLI, Niccolo. Principele. București: Minerva, 1994. 142 p. ISBN 973-21-0412-0.
28. MANOLACHE, Constantin. Bazele teoretico-metodologice ale cercetării organismului militar al statului. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*. 2014, nr. 2 (165), pp. 90-99. ISSN: 1857-2294.
29. MOCANU, Dan Laurențiu. Relațiile civil-militare și controlul politic (civil) asupra instituției armatei în societățile contemporane. În: *Infosfera*. Revista de studii de securitate si Informații pentru Apărare, XII, 2020, nr. 2, pp. 76-82. ISSN 2065-3395.
30. MORARU, Victor. La Republique de Moldova a la recherche des voies vers la stabilite et la securite de la region dans le contexte des relations entre l'OTAN et la Russie, 2002 [citat 07.01.2024]. Disponibil: https://www.nato.int/acad/fellow/99-01/moraru.pdf

31. NIELSEN, Suzanne C. Civil-military relations theory and military effectiveness [online]. În: Public Administration and Management. 2005, vol. 10, nr. 2, pp. 61-84. [citat 10.02.2014]. Disponibil: https://spaef.org/article/178/Civil-Military-Relations-Theory-and-Military-Effectiveness.
32. NORDLINGER, Eric A. *Soldiers in Politics: Military Coups and Governments*. Engelwood Criffs, N.J.: Prentice-Hall, 1977. 224 p. ISBN 978-0138221638.
33. PION-BERLIN, D., DUDLEY D. Civil-Military Relations: What Is the State of the Field. În: SOOKERMANY, A., (ed.). *Handbook of Military Sciences*. Cham: Springer, 2020, pp. 1-22. ISBN 978-3-030-02866-4.
34. ZULEAN, Marian. Civil-Military Cultural Gap in Romania. În: Caforio, G. (Ed.) Cultural Differences between the Military and Parent Society in Democratic Countries (Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development, Vol. 4), Emerald Group Publishing Limited, Leeds, 2007, pp. 275-278. ISBN 978-0444-53024-0.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

Monografii

1. **MARINUŢA, Vitalie**. *Relațiile civil-militare în contextul edificării statului de drept: abordare politologică*. Chişinău: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", 2013. 132 p. ISBN 978-9975-4265-2-7.

Articole în reviste

2. **MARINUŢA, Vitalie**, MANOLACHE, Constantin. Problematica relațiilor civil-militare în gândirea științifică mondială. În: *Revista Militară.* Studii de securitate şi apărare. 2011, nr. 1 (5), pp. 33-39. ISSN 1857-405X.
3. **MARINUŢA, Vitalie.** Parteneriatul civil-militar: abordări teoretico-metodologice. În: *Akademos*. Revistă de știință, inovare, cultură şi artă, 2012, nr. 4 (27), pp. 57-62. ISSN 1857-0461.
4. **MARINUŢA, Vitalie**. Terorismul suicidal: Aspecte teoretice şi practice. În: *Akademos*. Revista de Știință, Inovare, Cultură şi Artă, nr. 2(25), 2012. P. 95-97. ISSN 1857-0461/ ISSN 2587-3687.

5. **MARINUŢA, Vitalie**. Aspecte ale implementării controlului civil democratic asupra sferei militare din Republica Moldova. În: *Revista Militară.* Studii de securitate şi apărare. 2013, nr. 1 (9), pp. 62-68. ISSN 1857-405X.
6. **MARINUŢA, Vitalie.** Obiective și funcții ale organismului militar al Republicii Moldova. În: *Revista Militară*. Studii de securitate şi apărare. Chișinău, 2013, nr. 2 (10), pp. 7-13. ISSN 1857-405.
7. **MARINUŢA, Vitalie.** Rolul instituţiilor puterii de stat şi din sectorul asociativ în sistemul controlului civil democratic: experienţa internaţională şi naţională. În: *Moldoscopie*, 2014, nr. 4(67), pp. 132-146. ISSN 1812-2566/ISSN 2587-4063.
8. **MARINUŢA, Vitalie,** MANOLACHE, Constantin. Considerații privind implementarea controlului civil democratic asupra sferei militare. În: *Revista Militară*. Studii de securitate şi apărare. Chișinău, 2014, nr. 2(12), pp. 78-83. ISSN 1857-405.
9. **MARINUŢA, Vitalie**. Controlul civil democratic al Forțelor Armate în contextul asigurării securității naționale ale Republicii Moldova. În: GeoPolitica, 2023, nr. 99, 2/2023. P. 217-240. ISSN 1583-543X.
10. **MARINUŢA, Vitalie.** Controlul civil democratic al Forțelor Armate ale Republicii Moldova în contextul aspirațiilor de aderare la Uniunea Europeană. În: *Gândirea Militară Românească*, 2024, nr. 2, 17 p., 1,0 c.a. ISSN 1454-543X.

Articole în lucrările conferințelor

11. **MARINUŢA, Vitalie.** Direcțiile de implementare ale controlului civil democratic asupra forțelor democratice din Republica Moldova. În: *Teoria și practica administrației publice*: Materiale ale conferinței științifico-practice cu participare internațională, 23 mai 2014 / Com. org.: Oleg Balan [et. al.]. Chișinău: Academia de Administrație Publică, 2014. P. 124-127. ISBN 978-9975-4241-9-6.
12. **MARINUŢA, Vitalie.** Instituționalizarea controlului civil democratic a Forțelor Armate ca formă a asigurării Securității Naționale a Republicii Moldova. În: Republica Moldova în contextul noii arhitecturi de securitate regional. Materiale Conferinței științifice internaționale, 25 mai 2023 / Coord.: Igor Sofronescu, col. de red.: Svetlana Cebotari, Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andre Lupan", 2024. P. 60-70. ISBN 978-9975-62-723-8.

ADNOTARE

MARINUȚA Vitalie. Controlul civil democratic asupra Forțelor Armate în contextul securității naționale a Republicii Moldova. Teză de doctor în științe politice. Chișinău, 2025.

Structura tezei: adnotări, introducere, trei capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografie din 337 de titluri, 149 de pagini de text de bază, 12 anexe. Rezultatele obținute sunt publicate în 12 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: Republica Moldova, control civil democratic, securitate națională, domeniu militar, relații civil-militare, forțe armate, control parlamentar, operațiuni de menținere a păcii, parteneriat civil-militar, societate civilă.

Scopul studiului: cercetarea factorilor ce asigură eficiența mecanismului de control civil democratic asupra FA în contextul securității naționale a Republicii Moldova.

Obiectivele cercetării: sistematizarea studiilor științifice relevante referitoare la problematica controlului civil democratic asupra domeniului militar în vederea identificării evoluției conceptuale și a abordărilor controlului civil democratic în societatea contemporană; identificarea dimensiunii politico-juridice, a aspectelor conceptual-teoretice şi metodologice de cercetare a formelor de manifestare a controlului civil democratic asupra domeniului militar; delimitarea practicii internaționale de organizare a controlului civil democratic asupra FA; determinarea rolului instituțiilor puterii de stat şi din sectorul asociativ în sistemul controlului civil democratic; reliefarea instituționalizării controlului civil democratic în contextul reformei FA ale Republicii Moldova; examinarea direcțiilor de realizare a controlului civil democratic asupra FA ale Republica Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică: studierea complexă, multidisciplinară a controlului civil democratic asupra FA, care, în funcție de modelul implementat, poate afecta pozitiv securitatea națională și dezvoltarea democratică a societății; elaborarea recomandărilor pentru îmbunătățirea procesului dat în Republica Moldova în baza determinării și caracterizării condițiilor ce eficientizează controlul civil democratic al forțelor armate în contextul securității naționale.

Problema științifică soluționată constă în analiza modului de implementare a controlului civil democratic asupra FA în contextul securității naționale a Republicii Moldova, fapt care a condus la elaborarea unor recomandări pentru entitățile guvernamentale, asociative şi științifice cu atribuții în domeniul consolidării securității naționale, în vederea aplicării acestora în contextul actual de securitate regională și a aspirațiilor de integrare în Uniunea Europeană.

Semnificația teoretică: elaborarea unei cercetări științifice şi prezentarea unui demers de factură conceptual-teoretică ce vizează controlul civil democratic al FA în contextul securității naționale a Republicii Moldova, completând în acest sens vidul științific referitor la problematica respectivă.

Valoarea aplicativă a lucrării: rezultatele obținute în urma cercetării pot prezenta interes informațional pentru cercetările viitoare, constituind un material empiric și conceptual-teoretic valoros în abordarea controlului civil democratic asupra FA; recomandările lucrării pot fi utilizate de către instituțiile de stat de profil în procesul de elaborare a politicilor din domeniul securității naționale.

Implementarea rezultatelor științifice: lucrarea a fost elaborată şi examinată în cadrul Centrului Cercetări Politice şi Relații Internaționale al Institutului de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice; rezultatele cercetărilor au fost reliefate în 9 articole științifice şi o monografie, au fost prezentate comunicări la două foruri științifice naționale şi internaționale; rezultatele obținute pot fi utilizate de către instituțiile abilitate în realizarea controlului civil democratic asupra FA în contextul securității naționale a Republicii Moldova.

ANNOTATION

MARINUȚA Vitalie. Democratic civilian control over the Armed Forces in the context of national security of the Republic of Moldova. PhD thesis in Political Science. Chisinau, 2025.

Thesis structure: annotations, introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 337 titles and 149 pages of the main text, 12 annexes. The obtained results are published in 12 scientific papers.

Keywords: Republic of Moldova, democratic civilian control, national security, the military domain, civil-military relations, armed forces, parliamentary control, peacekeeping operations, civil-military partnership, civil society.

The purpose of the research: research concerning the factors that ensure the efficiency of the democratic civilian control mechanism over the Armed Forces in the context of the national security of the Republic of Moldova.

Research objectives: to systematize the relevant scientific studies related to democratic civilian control over the military domain, in order to: identify the conceptual evolution and approaches of democratic civilian control in contemporary society; detect the political-legal dimension, conceptual-theoretical and methodological aspects of research of the forms of manifestation of democratic civilian control over the military; delimitation of the international practice of organizing democratic civilian control over the Armed Forces; determining the role of state power institutions and the associative sector in the system of democratic civilian control; highlighting the institutionalization of democratic civilian control in the context of the reform of the Armed Forces of the Republic of Moldova; examining the directions of achieving democratic civilian control over the Armed Forces of the Republic of Moldova.

The scientific novelty and originality: complex, multidisciplinary study of democratic civilian control over the armed forces, which, depending on the implemented model, can positively affect national security and the democratic development of society; development of recommendations for improving the given process in the Republic of Moldova based on the determination and characterization of the conditions that make democratic civilian control of the armed forces more efficient in the context of national security.

The scientific problem solved reside in the analysis of the implementation of the democratic civilian control over the Armed Forces in the context of national security of the Republic of Moldova, which led to the development of recommendations for governmental, associative and scientific institutions with responsibilities in the field of strengthening national security, in order to apply them in the current context of regional security and aspirations of integration into the European Union.

Theoretical significance: resides in the elaboration of a scientific research paper and the presentation of a conceptual-theoretical approach regarding the democratic civilian control of the Armed Forces in the context of national security of the Republic of Moldova, filling in this sense the scientific vacuum on the issue.

The applicative value of the thesis: the obtained research results may present interest for future research, constituting valuable empirical and conceptual-theoretical material in approaching democratic civilian control over the Armed Forces; the recommendations of the paper can be used by relevant state institutions in the process of developing policies in the field of national security.

Implementation of scientific results: The paper was prepared and reviewed within the Political Research and International Relations Centre of the Institute for Legal, Political and Sociological Research. The results of the research were highlighted in 9 scientific articles and one monograph, and were presented as communication at 2 national and international scientific conferences. The results obtained can be used by the institutions responsible for the implementation of democratic civilian control over the Armed Forces in the context of national security of the Republic of Moldova.

АННОТАЦИЯ

Маринуца Виталий. Демократический гражданский контроль над вооруженными силами в контексте национальной безопасности Республики Молдова. Диссертация на соискание учёной степени доктора политологии. Кишинев, 2025.

Структура диссертации: аннотация, введение, три главы, выводы и рекомендации, библиография содержит 337 названий, 149 страницы основного текста, 12 приложений.

Ключевые слова: Республика Молдова, демократический гражданский контроль, национальная безопасность, военная сфера, военно-гражданские отношения, вооруженные силы, парламентский контроль, военно-гражданское партнерство, гражданское общество.

Цель исследования: исследовать факторы, обеспечивающие эффективность механизма демократического гражданского контроля над ВС в контексте национальной безопасности Республики Молдова.

Задачи исследования: систематизация актуальных научных исследований, связанных с проблемой демократического гражданского контроля над вооруженными силами, с целью выявления концептуальной эволюции и подходов к демократическому гражданскому контролю в современном обществе; определение политико-правового измерения, концептуально-теоретических и методологических аспектов исследования форм проявления демократического гражданского контроля над вооруженными силами; разграничение международной практики организации демократического гражданского контроля над ВС; определение роли институтов государственной власти и ассоциативного сектора в системе демократического гражданского контроля; выделение институционализации демократического гражданского контроля в контексте реформирования ВС Республики Молдова; рассмотрение направлений внедрения демократического гражданского контроля над ВС Республики Молдова.

Научная новизна и оригинальность: комплексное, междисциплинарное исследование демократического гражданского контроля над вооруженными силами, который, в зависимости от внедряемой модели, может положительно повлиять на национальную безопасность и демократическое развитие общества; на основе определения и характеристики условий, обеспечивающих эффективность демократического гражданского контроля над вооруженными силами в контексте национальной безопасности, разработка рекомендаций по совершенствованию данного процесса в Республике Молдова.

Решение научной проблемы заключается в анализе реализации демократического гражданского контроля над вооруженными силами в контексте национальной безопасности Республики Молдова, что привело к разработке рекомендаций для правительственных, ассоциативных и научных структур, имеющих полномочия в области укрепления национальной безопасности, с целью их применения в современном контексте региональной безопасности и стремления к интеграции в Европейский Союз.

Теоретическая значимость: разработка научного исследования и оформление концептуально-теоретического подхода, направленного на демократический гражданский контроль над вооруженными силами в контексте национальной безопасности Республики Молдова, тем самым заполняя научный вакуум по данной проблематике.

Практическая значимость: полученные результаты в ходе научного исследования могут представлять информационный интерес для будущих исследований, являясь эмпирическим и концептуально-теоретическим материалом в сфере демократического гражданского контроля над вооруженными силами; рекомендации данной работы могут быть использованы профильными учреждениями в процессе выработки политики в области национальной безопасности.

Внедрение научных результатов: работа подготовлена и прошла рецензирование в Центре политических исследований и международных отношений Института правовых, политических и социологических исследований. Результаты исследования были освещены в 9 научных статьях и 1 монографии, а также в 2 сообщениях на национальных и международных научных конференциях. Полученные результаты могут быть использованы учреждениями, заинтересованными во внедрении демократического гражданского контроля над вооруженными силами в контексте национальной безопасности Республики Молдова.

MARINUŢA VITALIE

CONTROLUL CIVIL DEMOCRATIC ASUPRA FORȚELOR ARMATE ÎN CONTEXTUL SECURITĂŢII NAŢIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

561.01 – TEORIA, METODOLOGIA POLITOLOGIEI; INSTITUȚII ȘI PROCESE POLITICE

Rezumatul tezei de doctor în științe politice

Bun de tipar: 07.02.2025. Formatul hârtiei 60×84 1/16.
Hârtie ofset. Tipar ofset. Tiraj 50 ex.
Coli de tipar. : 2.0. Comanda nr. 05-2025.

Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”
a Universității de Stat din Moldova
mun. Chișinău, str. Academiei 5A, MD 2028